

Nederlandstalige kartuizerauteurs uit de 19de en 20ste eeuw

Met de opheffing der kartuizen in de Nederlanden¹ is er geen einde gekomen aan de literaire werkzaamheid van Nederlanders en Vlamingen binnen de kartuizerorde. Ook in de 19de en 20ste eeuw verstonden meerderen in de Nederlanden „de roep van de Vriend”, zoals één van hen het uitdrukte. Zij meldden zich voor het godgewijde leven bij kartuizen in de omringende landen.

In de loop van de 20ste eeuw zijn vooral twee kartuizen van belang als centra van literaire werkzaamheid van uit de Nederlanden afkomstige monniken, namelijk die van La Valsainte en die van Calci bij Pisa. De kartuis van La Valsainte, fraai gelegen in de Zwitserse Alpen, werd in de Nederlanden (en daarbuiten) vooral bekend door een boekje van een niet-kartuizer, namelijk *Het Witte Paradijs* van de letterkundige (en latere benedictijn) Pieter van der Meer de Walcheren (1880-1970). In gezelschap van een vriend bracht deze in 1926 de Kerstweek door in La Valsainte, en dat verblijf maakte diepe indruk op hem². Hij deed er verslag van in het genoemde boekje, dat in 1929 verscheen, en dat verder ook uiteenzettingen bevat over de oorsprong van het monastieke leven, over het leven van de H. Bruno, en over het geestelijke ideaal van het kartuizerleven. *Het Witte Paradijs* had een ongekend succes. Van de Nederlandse tekst verschenen vijf drukken; daarnaast werd het vertaald in het Engels, Frans, Duits, Spaans, Italiaans en Portugees³. De schrijver zelf nam later steeds meer afstand van de naar zijn gevoelen te idealistische voorstelling van het kartuizerleven in

* Het bovenstaande steunt gedeeltelijk (correctis corrigendis!) op: A. Gruijs, *Cartusiana. Un instrument heuristique*, 3 dln., Paris, 1976-1978, en op gegevens verzameld door de projectgroep Cartusiana aan de Katholieke Universiteit Nijmegen o.l.v. Prof. Dr. A. Gruijs. De schrijver hecht er aan Prof. Dr. A. Gruijs dank te zeggen voor de bereidwillige inzage in zijn documentatie. Zeer waardevolle aanvullingen mocht hij voorts ontvangen van Drs. J. De Grauwe te Destelbergen, waarvoor hartelijke dank. Enkele gegevens ook werden ontleend aan correspondentie van de schrijver met verschillende Nederlandse kartuizers. Ook Zuster Myriam, o.p. te Zelem (monasterium Corpus Christi) verdient dank voor enige informatie. Een voorname bron is uiteraard de in het overzicht vermelde literatuur zelve, waarvan hier de 44 nummers van *O Bonitas. Bulletin van de Stichting Dionysius de Kartuizer* (1948-1972) nog eens aparte vermelding verdienen. Vanwege de anonimiteit van vele kartuizerspublicaties is het mogelijk dat in ons overzicht onjuiste toeschrijvingen geslopen zijn; de schrijver houdt zich aanbevolen voor correcties.

¹ Cfr. *supra*, p. 33-34.

² A. HELMAN, *Vriend Pieter. Het levensavontuur van Pieter van der Meer de Walcheren*, Brugge-Nijmegen, 1980, p. 175.

³ Zie de onvolledige opgave bij: J. DE RIDDER, *Pieter van der Meer de Walcheren*, Brugge, 1970, p. 61-62 (Ontmoetingen, 86); verder A. GRUIJS, *o.c.*, I, p. 6.

het boekje⁴. Zeker is wel dat *Het Witte Paradijs* een niet onbelangrijke rol heeft gespeeld bij de beslissing van verschillende Nederlanders die in de daaropvolgende decennia voor het kartuizerleven kozen.

Het langste hoofdstuk van *Het Witte Paradijs* is getiteld: „Een karthuizer spreekt”. Dit hoofdstuk is samengesteld uit de door een novice (dom Jean-Baptiste Porion⁵) bewerkte notities van conferenties, die gegeven waren door Dom GERARD M. RAMAKERS, die van 1923 tot 1931 novicenmeester in La Valsainte was. De notities waren aanvankelijk bedoeld voor het boek *Les Chartreux* van Emile Baumann (Paris, 1927), maar deze vond ze te literair. In 1926 werden ze bij zijn bezoek aan La Valsainte aan Pieter van der Meer de Walcheren ter hand gesteld, die ze opnam in zijn boekje. In 1928 werden de notities bovendien door de jezuïet Friedrich Kronseder in het Duits gepubliceerd.

Dom Ramakers is in 1896 geboren te Echt, en opgegroeid in Weert, beide in Nederlands-Limburg. In 1917 trad hij in in La Valsainte, waar hij in 1918 zijn professie aflegde, en zoals gezegd in 1923 novicenmeester werd. Van 1935 tot 1937 verbleef hij als hospes in Cervara, en van 1937 tot 1951 in Mougères. Van 1951 tot 1957 was hij prior in Vedana, en na 1957 woonde hij als antiquior in de kartuis van Hain bij Düsseldorf. Deze verhuisde in 1964 naar Marienau, waar Dom Ramakers op 3 april 1984 overleed. Als novicenmeester in La Valsainte heeft Dom Ramakers een belangrijke invloed uitgeoefend op de spirituele en theologische vorming van een enthousiaste generatie jonge kartuizers. Onder hen was, naast verschillende Nederlanders die we nog zullen tegenkomen, ook de in 1932 in Montrieux in geur van heiligheid gestorven jonge Zwitser Anton Jans, die in 1926 in La Valsainte intrad en er onder leiding van Dom Ramakers zijn noviciaat maakte. Twee jaar na diens dood, in 1934, verscheen een anonieme biografie onder de titel *Pater Anton Jans. Ein Mystikerleben der Gegenwart*. Het lijkt geen twijfel dat deze door Martin Grabmann ingeleide biografie, waarin veel citaten uit dagboeken en brieven zijn verwerkt, van de hand is van Dom Ramakers. In 1956 verscheen verder nog in het Italiaans het boek *Parola di Dio e vita divina*, geschreven door Dom Ramakers samen met Dom Bruno Burgener en Dom Jean-Baptiste Porion.

Ongeveer gelijktijdig met Dom Ramakers maakte een andere Nederlander in La Valsainte zijn noviciaat, die waarschijnlijk wel de meest produktieve Nederlandstalige kartuizer-auteur van de laatste twee eeuwen

⁴ Met name in het voorwoord bij de vijfde druk (1965).

⁵ Dom Porion (geboren te Wardrecques in Frans-Vlaanderen in 1899, 1925 professie te La Valsainte, later procurator-generaal van de orde) is één van de belangrijkste kartuizer-auteurs van deze eeuw. Zijn *Amour et Silence*, Paris, 1951, werd nog in 1977 herdrukt. Hij vertaalde de werken van Hadewijch en *Van seven manieren van heileger mimmen* van Beatrijs van Nazareth in het Frans.

werd: Dom BENOÎT LAMBRES⁶. Dom Lambres was geboren te Utrecht op 2 januari 1898. Zoals zovele kartuizers had hij eerst zijn roeping beproefd in een andere orde, die der dominicanen, voordat hij in december 1920 intrad in de kartuis van La Valsainte. In het jaar waarin hij zijn plechtige professie aflegde, 1923, schreef hij ook zijn eerste boek *Een boek over kartuizers*, dat een jaar later door de kartuizerfors Mr. H.J.J. Scholtens in het licht werd gegeven met fraaie houtsneden van de vooral als glazenier bekende Joep Nicolas, en dat in 1937 en 1947 werd heruitgegeven onder de titels *Uit koor en kluis* en *Kartuizers*. Verscheen de eerste druk (door katholieke recensenten als Pieter van der Meer de Walcheren en Bernard Verhoeven zeer lovend besproken) nog anoniem, de tweede en derde verschenen onder één der schrijversnamen waaronder Dom Lambres bekend zou worden: Benoît du Moustier. Een ander pseudoniem luidde: Prins Jesus' Minstreeel, of kortweg: PIM. Gebruikte Dom Lambres het eerste pseudoniem hoofdzakelijk voor zijn publikaties over het kartuizerleven en over spiritualiteit en mystiek, onder het tweede publiceerde hij een groot aantal stichtelijke verhalen en eenvoudige beschouwingen voor een jong lezerspubliek, voornamelijk in het verkennerstijdschrift *De Heraut van het H. Hart*. Deze werden gebundeld in boeken als *Prins Jesus' Minstreeel* (1934), *Italiaantjes. Jong leven in zonnig Zuiden* (1935), *Levenslente. Jeugdleven geschetst door PIM* (1940) en *Onder de pijdragers. Een boek van leer en luim uit de monnikenwereld* (1949). Onder de naam Benoît du Moustier publiceerde hij in 1941 een boek in gelijke trant: *Don Felice. De geluksleer van een kartuizer*, en in 1946 verscheen zelfs een anonieme roman van zijn hand: *Het zielsavontuur van Desmond Bowdry*. Dit laatste boek vertelt het levensverhaal van de jongste zoon van de Earl of Weldon, jeugdvriend van aartshertog Ferdinand Joseph van Habsburg, en op latere leeftijd katholiek geworden. Vier jaar leeft hij als franciscaner eremiet, tot hij door de verdeelde monnikengemeenschap wordt afgewezen. Hij huwt daarna in Venetië, en wordt vader van een zoon die door kartuizer te worden de roeping van zijn vader voltooit. Het boek verscheen ook in het Italiaans, en werd door een kunstgenootschap in Milaan zelfs met een prijs bekroond. Meer vanwege bepaalde dubieuze elementen uit de inhoud dan vanwege de genoemde bekroning schijnen Dom Lambres' oversten niet gelukkig geweest te zijn met de publikatie van het boek.

Dat Dom Lambres ook in het Italiaans publiceerde vindt zijn verklaring in het feit dat hij vanaf 1930 tot zijn terugkeer naar La Valsainte in 1955 voortdurend in Italiaanse kartuizen verbleef: in 1930 ging hij naar Calabria, in 1931 naar Vedana, in 1934 naar Pavia, in 1945 naar Florence, in 1946

⁶ Het navolgende is een samenvatting van: P. NISSEN, *Dom Benoît Lambres, A Prolific Carthusian Writer of the 20th Century*, Notes & Commentary (The Center for Contemplative Studies in the University of Dallas), 5, Fall 1982, p. 2-4.

werd hij vicaris in de kartuis van Calci, in 1949 ging hij naar Lucca, en in 1951 weer naar Florence. Deze voortdurende verhuizingen hangen zonder twijfel samen met een zekere wispelturigheid in de van creativiteit bruisende kunstenaar die Dom Lambres was, een wispelturigheid die wel tot spanningen in de contemplatieve gemeenschappen moest leiden. In het Italiaans bundelde PIM ook nog enige van zijn verkennerverhaaltjes (*Racconti scautistici*), en schreef hij nog een roman: *Sandro Argentovivo* (1948).

Dom Lambres' schriftelijke nalatenschap is echter geenszins beperkt tot dergelijke quasi-literaire voortbrengselen. Veel belangrijker namelijk zijn enerzijds zijn vele bijdragen op het gebied der spiritualiteit, en anderzijds zijn studies op liturgisch en musicologisch gebied. Het zwaartepunt van Dom Lambres' geschriften over spiritualiteit vormen zonder meer zijn bijdragen aan tijdschriften, waarbij uit de meer dan dertig tijdschriften waaraan hij meewerkte er twee van het grootste belang zijn: *Ons Geestelijk Leven*, waaraan hij ongeveer vijftig bijdragen leverde, en *Tijdschrift voor Geestelijk Leven*, dat maar liefst ongeveer tachtig pennevruchten van Dom Lambres mocht opnemen. Veelal bestaan deze artikelen uit korte notities naar aanleiding van zijn eigen geestelijke lectuur, vaak ook gaan ze op concrete problemen uit het gebedsleven in of geven ze aanwijzingen voor eigen meditatie. Tot het beste kunnen ook gerekend worden Dom Lambres' korte beschouwingen naar aanleiding van Schriftwoorden, liturgische teksten en citaten uit gedichten. De parels die Dom Lambres' bij zijn lectuur tegenkwam bundelde hij in boeken als *Onze God. Een Jaar des Heren met de mystieken der Franse school* (1948) en *Wijsheid en schoonheid uit negentien eeuwen katholieke wereldletteren* (1950), in gebedenboeken als *Nova et Vetera* (1950, minstens zes drukken) en *In Christo* (1962), en in zijn bewerking van het verhaal van de Russische pelgrim, *Zwerver Christi* (1948, 1972²).

Vóór zijn Italiaanse omzwervingen, van 1924 tot 1930, had Dom Lambres in de Engelse kartuis te Parkminster (Sussex) geleefd, waar hij zich de Engelse taal machtig maakte en in contact kwam met de schatten der Engelse mystieke literatuur. Deze maakte hij toegankelijk in bundels als *Met Jezus. Een bundel Christusgedachten uit de Engelse mystiek* (1932, in 1949 vertaald in het Italiaans) en *Met de Mystieken van Overzee* (1949). Ook leverde Dom Lambres zelf verschillende bijdragen aan Engelstalige tijdschriften (voornamelijk aan het benedictijnse tijdschrift *Pax*) en aan de Amerikaanse *New Catholic Encyclopedia* (1967).

De laatste decennia van zijn leven besteedde Dom Lambres hoofdzakelijk aan de studie der kartuizerliturgie, om zo, naar het voorbeeld van de restauratie van het gregoriaans door de monniken van Solesmes, ook de kartuizerzang te herstellen. Op verzoek van de prior der Grande Chartreuse stelde hij een herzien hymnarium (1958) en een herzien graduale (1963)

samen. Tot zijn teleurstelling vonden zijn inzichten slechts gedeeltelijk navolging binnen de orde. Dom Lambres publiceerde over de liturgie en zang der kartuizers in het *Liturgisch Woordenboek* en het *Gregoriusblad*, *Le Lutrín*, de *Revue Belge de Musicologie* en de *Études Grégoriennes*⁷. Op 13 juni 1974 werd Dom Benedictus in de kartuis van zijn professie ten tijde van het nachtofficie dood in bed gevonden.

In literaire produktiviteit zijn mindere, maar in spiritueel en theologisch opzicht de evenknie, zo niet de meerdere van Dom Lambres, was een andere Nederlander in La Valsainte, Dom DIONYSIUS HOUTEPEN. Dom Dionysius, als Lambertus Houtepen geboren te Delft op 4 september 1890, deed eerst op bijna veertigjarige leeftijd zijn professie als kartuizer in La Valsainte (2 februari 1930). Voordien was hij lange tijd missionaris van het Heilig Hart (m.s.c.) geweest. In 1914 had hij de priesterwijding ontvangen, en in 1921 was hij aan de universiteit van Fribourg (Zwitserland) gepromoveerd tot doctor in de theologie op een proefschrift getiteld *De partibus gratiae in actu fidei divinae*. In hetzelfde jaar richtte hij met enkele andere leden van zijn congregatie het tijdschrift *Ons Geestelijke Leven* op, waaraan — zoals we reeds zagen — ook Dom Lambres later meewerkte. Zowel als missionaris van het H. Hart alsook later als kartuizer schreef Dom Houtepen vele artikelen voor dit tijdschrift, in totaal ruim 70. Na zijn intrede verschenen deze onder het pseudoniem O.M. (= Omnium minimus: van allen de geringste). Daarnaast droeg hij een nog groter aantal meditaties bij, die met O.C. werden ondertekend. Gedurende veertig jaar was Dom Houtepen de meest trouwe medewerker aan *Ons Geestelijk Leven*. Bij het vijftigjarige bestaan van het tijdschrift werd zijn werk als volgt getypeerd: „Zijn bijdragen kregen steeds meer het karakter van een getuigenis dan van een leer: hij schreef steeds meer vanuit een beleving dan vanuit een theologische bespiegeling. Zou dat telkens terugkeren van de geliefde thema's niet typisch kunnen zijn voor iemand, die — met een diep geloofsinzicht als speculatief denker begonnen — niet anders meer kan schrijven dan vanuit woorden die beleefde werkelijkheid voor hem geworden zijn? (...) Men hoort in O.M.'s bijdragen a.h.w. de echo's van zijn worsteling om God — echo's van de persoonlijke vreugden die de schouwing hem gegeven heeft. Zij stralen iets uit van de dankbaarheid om een genade die hem geschonken is en om het lijden dat ze hem bezorgde”⁸.

In 1927 publiceerde Lambertus Houtepen, m.s.c. nog een boek over *De Eucharistische Kruistocht*, waarmee hij de gelijknamige beweging van de dienaar Gods Edward Poppe meer bekendheid gaf in Nederland. Later

⁷ Reeds eerder publiceerde een Nederlandstalige kartuizer uit La Valsainte over de kartuizerliturgie: Dom OLAF DE WITTE, *De kartuizer-liturgie*, Tijdschrift voor Liturgie, 24, 1944, p. 32-41.

⁸ J. NOUWENS, *Van een tot vijftig*, *Ons Geestelijk Leven*, 50, 1973, p. 183.

verschenen van hem nog enkele bijdragen aan het *Tijdschrift voor Geestelijk Leven* en aan *Vita Monastica*. In 1931 volgde Dom Houtepen Dom Ramakers op als novicenmeester te La Valsainte, zodat opnieuw een Nederlander een hele generatie kartuizers in het geestelijk leven inleidde. Hij bleef novicenmeester in La Valsainte tot 1946, toen hij naar Calci vertrok. Daar was hij van 1951 tot 1961 vicaris. Van 1961 tot zijn overlijden op 27 november 1970 leefde Dom Houtepen in de kartuis van Sélignac.

Tot de schrijvende Nederlanders die in La Valsainte intraden behoorde ook ROB DE WILT, die op 4 december 1901 te Nijmegen geboren werd. Hij deed in 1925 als Dom Canisius zijn professie te La Valsainte en werd in 1930 tot priester gewijd. Ook hij nam de pen ter hand; in 1932 verscheen onder het pseudoniem Mob de Vilt zijn boek *De roep van den Vriend*. In datzelfde jaar vertrok hij als sacrista naar Montalegre, en in 1933 bekleedde hij dezelfde functie in de kartuis van Calabria. In 1934 verliet hij de orde, en in 1938 werd hij tot de lekestaat teruggebracht. Toch verscheen in dat jaar in het tijdschrift *Studiën* nog een artikel van zijn hand over *De gehoorzaamheid volgens den kartuizer-regel*, waarin hij uiteenzet dat de spreekwoordelijke kadaverdiscipline geen uitvinding is van Ignatius van Loyola, maar al eerder (zij het niet woordelijk) te vinden is in de kartuizerregel. Merkwaardigerwijs hoort men in het artikel slechts bewondering voor deze discipline!

Eveneens een profes van La Valsainte is ten slotte Dom TARCISIUS GEIJER, geboren te Leiden in 1907, en op 15 augustus 1929 geprofest. Van 1934 tot 1940 was Dom Tarcisius coadjutor in La Valsainte. Begin 1940 vertrok hij naar de kartuis van Pleterje in Joegoslavië, waar hij achtereenvolgens rector (1944-45), procurator (1945-46) en novicenmeester (1946-47) was. Van 1947 tot 1961 verbleef hij in de kartuis van Calci, waar hij wederom novicenmeester was. Na verblijven te Calabria (1961-64) en Vedana (1964-1977), waar hij coadjutor was, keerde Dom Geijer, toen Vedana voor monniken gesloten werd en kartuizerinnen ging huisvesten, terug naar Pleterje, waar hij nog steeds vicaris is. De visie van Dom Geijer op het contemplatieve leven en specifiek op het kartuizerleven kan men vinden in een uitgebreid vraaggesprek met enkele Italiaanse studenten, dat in 1968 in vertaling (en anoniem!) werd afgedrukt in het tijdschrift *O Bonitas*.

Het laatste biedt ons gelegenheid om eindelijk aandacht te besteden aan de tweede kartuis die voor de recente schriftelijke nalatenschap van Nederlandstalige kartuizers van groot belang is, namelijk de kartuis van Calci bij Pisa. Daar werden namelijk tussen 1946 en 1961 de meeste Nederlandstaligen uit de verschillende kartuizen samengebracht, ten einde wederom een stichting in Nederland zelf voor te bereiden. Het plan voor de stichting van een kartuis in Nederland was niet afkomstig uit de orde zelf, maar was geboren bij een groep leken in Nederland die de kartuizerorde

een warm hart toedroeg. De belangrijkste initiatiefnemer was de reeds genoemde Mr. H. J. J. Scholtens (Nuene 1895-Maastricht 1978), die een groot aantal publikaties over de geschiedenis der Nederlandse kartuizen op zijn naam heeft staan⁹. Reeds in 1925 behoorde hij tot de opstellers van een petitie die aan de prior der Grande Chartreuse werd gezonden en waarin gevraagd werd om een terugkeer van de kartuizerorde in Nederland. Tot de 160 ondertekenaars behoorden vrijwel het volledige episcopaat, de provinciaals van de belangrijkste ordes en congregaties, en vele voor-
aanstaande politici en magistraten. Ook hadden reeds drie gemeenten percelen grond voor de vestiging der kartuis aangeboden. Toch besloot het generaal kapittel in 1926 dat de tijd voor een terugkeer naar Nederland nog niet rijp was.

Blijkbaar begon men daar twintig jaar later anders over te denken. Mr. Scholtens, die zich in 1938 weer met zijn plan tot de orde gericht had, publiceerde kort na de bevrijding een oproep in *De Maasbode*, die in september 1946 leidde tot de oprichting van de Stichting Dionysius de Kartuiser. Deze stichting verzamelde gelden voor de bouw van een kartuis in Nederland, die zou worden toegewijd aan Sint Jozef en die gevestigd zou worden in de gemeente Tubbergen (Overijssel). Middels het halfjaarlijkse bulletin *O Bonitas* werden de donateurs van de ontwikkelingen op de hoogte gehouden. Ook de heruitgave van Dom Lambres' boek *Kartuizers* in 1947 moest belangstelling wekken voor de voorgenomen stichting. Inmiddels vormde de orde in 1946 in de kartuis van Calci een Nederlands-Vlaamse gemeenschap. De omgangstaal tijdens de recreaties zou hier het Nederlands zijn, en ook de geestelijke leiding werd in het Nederlands gegeven. Het initiatief leidde echter niet tot het verwachte resultaat. In 1961, na vijftien jaar, waren uit de Nederlandstalige gemeenschap slechts vier geproteste monniken en in het geheel geen lekebroeders voortgekomen. Dit leidde in 1961 tot de ontbinding van de Nederlandstalige gemeenschap en de verspreiding van de monniken over verschillende andere kartuizen. In 1971 besloot het generaal kapittel definitief af te zien van een vestiging in Nederland. De Stichting Dionysius de Kartuiser werd dan ook in het volgende jaar opgeheven.

We zagen reeds eerder dat Dom Houtepen en Dom Geijer en ook, zij het slechts kort, Dom Lambres, in Calci gewoond hebben. Naast hen willen we nog een vijftal andere Nederlandse kartuizerauteurs noemen dat in Calci geleefd heeft. Drie van hen zijn ook geproteste monniken van Calci. De eerste van dezen is Dom AUGUSTINUS GEURTS, geboren te Rotterdam in

⁹ Zie over hem: A. GRUIJS en TH. VAN KOOLWIJK, *Bio-bibliografie van de 75-jarige kartuizervorser Mr. H. J. J. Scholtens, oud-burgemeester van Houten en Beverwijk*, *Ons Geestelijk Erf*, 44, 1970, p. 45-56; alsmede: A. GRUIJS, *Hendrik Jan Joseph Scholtens*, *Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde te Leiden*, 1981-1982, p. 93-100.

1927. Hij legde zijn professie af te Pisa op 8 december 1948, en ontving aldaar zijn priesterwijding in 1954. Bij de opheffing der Nederlandstalige gemeenschap in 1961 vertrok hij naar Vedana, waar hij van 1964 tot 1977 sacrista was. In 1977 ging hij naar Farneta, waar hij van 1978 tot 1983 dezelfde functie bekleedde. Sedert augustus 1983 is hij vicaris van de kartuizerinnen te Reillanne, een betrekkelijk nieuwe kartuis, waarheen de monialen van Beauregard zijn verhuisd. Dom Geurts publiceerde artikelen onder verschillende pseudoniemen, onder meer als fr. Angelo in *Ons Geestelijk Leven* en over *Maria in het leven der kartuizers* in *De Standaard van Maria* (1958). Ook publiceerde hij in het Italiaans.

Een tweede professus van Calci die vermelding verdient is Dom GABRIËL VAN DIJCK, geboren te Utrecht (in dezelfde parochie als Dom Lambres) in 1924. Evenals Dom Houtepen was hij vóór zijn intrede al enige tijd missionaris van het Heilig Hart geweest; als lid van die congregatie had hij in 1948 te Stein de priesterwijding ontvangen. Op 25 maart 1952 legde Dom van Dijk te Calci zijn professie af. Na de opheffing van de Nederlandse gemeenschap verbleef hij tot 1966 in Lucca, van 1966 tot 1972 in Marienau, en sindsdien in Sélignac, waar hij in 1980 archivaris werd. Dom van Dijk publiceerde gedichten met een contemplatieve inslag in het literaire tijdschrift *Roeping* en in *Innerlijk Leven*. Ook verzorgde hij artikelen over kartuizeronderwerpen in de tweede druk van *Catholica. Informatiebron voor het katholieke leven* (Hilversum, 1968). Daarnaast en bovenal is hij echter van belang als één der voornaamste medewerkers (samen met Dom Augustin Devaux) aan het bibliografisch naslagwerk over de kartuizerorde, *Cartusiana*, dat tussen 1976 en 1978 onder redactie van Prof. Dr. Albert Gruijs, hoogleraar in de hulpwetenschappen der geschiedenis aan de Katholieke Universiteit Nijmegen, te Parijs werd uitgegeven.

Een derde professus van Calci is Dom WILLIBRORD PIJNENBURG, geboren te Boxtel in 1929 als Antonius Pijnenburg. Hij legde eveneens in 1952 (op 6 oktober) zijn professie af te Calci. Bij de verspreiding der Nederlandse gemeenschap ging hij naar Vedana. In 1965 werd hij door het generaal kapittel tot prior van Serra San Bruno (Calabria) benoemd, in 1969 tot convisitator der Italiaanse ordesprovincie en in 1971 tot visitator. Hij overleed op 21 februari 1975. Van de hand van Dom Pijnenburg verschenen artikelen over de kartuizers en over Bruno in het reeds genoemde naslagwerk *Catholica* (1959, 1968²).

Bij Calci mogen ook nog twee Nederlandstalige kartuizerauteurs vermeld worden die hun professie aflegden te Vedana, maar die beiden deel gingen uitmaken van de Nederlandse gemeenschap. De eerste is Dom ANDREAS KOKX, in 1924 als Pierre Kokx geboren te Kwintshuil, die in 1947 professie deed te Vedana. Van zijn hand verscheen in 1955 een brochure in het Italiaans over *La certosa di Calci-Pisa*. Een tweede professus van Vedana

die naar Calci kwam is Dom BASILIUS CAMINADA, als Leonardus Caminada in 1920 te Den Haag geboren. Hij deed professie te Vedana in 1947, verbleef te Calci, en ging bij de opheffing naar de kartuis van Calabria, Serra San Bruno, waar hij nog steeds verblijft. In 1962 verscheen van zijn hand een boekje over de geschiedenis van de H. Bruno en zijn orde (*San Bruno, la sua vita, il suo ordine, la sua tomba*).

Naast de twee genoemde kartuizen, La Valsainte en Calci, heeft ook de Engelse kartuis van Parkminster in het graafschap Sussex steeds een sterke aantrekkingskracht uitgeoefend op aspirant-monniken uit de Nederlanden¹⁰. Uit deze kartuis, bekend om haar welvoorzien bibliotheek, verdienen twee auteurs vermelding om hun geschiedkundige publikaties. De eerste is Dom GERARD HULSBOSCH, geboren te Haarlem in 1877, en in 1903 geprotest te Parkminster, na eerst korte tijd zijn geluk bij de franciscanen gezocht te hebben. Dom Hulsbosch verdient vermelding vanwege zijn aandeel in de samenstelling van het vierdelige monasticon der kartuizerorde, *Maisons de l'Ordre des Chartreux. Vues et Notices* (Tournai-Parkminster, 1913-1917). De kwaliteit van de notities in dit monasticon is zeer ongelijk; naast misleidende beschrijvingen zijn er toch ook onderdelen in te vinden die minstens een goede basis leggen voor verder onderzoek. Hetzelfde geldt mutatis mutandis voor de reconstructietekeningen. In 1918 vertrok Dom Hulsbosch uit Parkminster om sacrista te worden in Calabria. In 1922 werd hij procurator te La Cervara en van 1926 tot 1928 verbleef hij in dezelfde functie te Vedana, waar hij verder tot 1940 woonde. In dat jaar vertrok hij naar Sélignac, waar hij in 1954 overleed.

De tweede auteur uit Parkminster die vermelding verdient is op wetenschappelijk gebied ongetwijfeld één der belangrijkste, zo niet dé belangrijkste auteur der hier besprokenen. We bedoelen Dom ANSELMUS STOELLEN. Louis Stoelen werd op 7 november 1897 geboren te Antwerpen als zoon van een juwelier en edelsmid. Hij bezocht na zijn humaniora eerst het seminarie met het voornemen om seculier priester te worden. Na enige tijd trad hij echter in bij de benedictijnen van Maredsous, waar de bekende auteur Dom Columba Marmion toentertijd abt was¹¹. Dom Stoelen was reeds prior van de abdij Keizersberg te Leuven, toen hij koos voor een nog strengere vorm van monastiek leven en intrad in Saint Hugh's Charterhouse (Parkminster), waar hij op 2 maart 1937 zijn professie aflegde. Van de hier besproken

¹⁰ Voor het verslag van een „mislukte” intrede in Parkminster, zie de mémoires van de bekende Nijmeegse exegeet WILLEM GROSSOUW, *Alles is van u. Gewijde en profane herinneringen*, Baarn, 1981, p. 160-164.

¹¹ Zie over hem: R. THIBAUT, *Un maître de la vie spirituelle: Dom Columba Marmion, Abbé de Maredsous (1858-1923)*, Maredsous, 1953²; ook vertaald in het Nederlands: Tilburg-Amsterdam, 1932. Van dezelfde schrijver bestaan nog andere boeken over Dom Marmion, o.m. bloemlezingen uit zijn brieven.

kartuizers was Dom Stoelen, gedachtig de monastieke deugd der „stabilitas loci”, de minst mobiele: hij overleed in de kartuis van zijn professie, en wel op 15 juni 1971. Het is vermeldenswaard dat een zus van Dom Stoelen, moeder Catharina van Siëna, in 1927 het kloosterleven in de voormalige kartuis van Zelem herstelde; zij is namelijk de stichteres van het monasterium Corpus Christi der dominicanessen op de Sint Jansberg.

Van de hand van Dom Stoelen verschenen gedegen wetenschappelijke artikelen in vooraanstaande tijdschriften, die alle getuigen van een nauwgezette en serieuze bronnenstudie en van een scherpzinnig inzicht in geschiedkundige problemen. Te vermelden zijn hier zijn artikelen van liturgiehistorische aard in *Studia Eucharistica* (1946) en in *Horae Monasticae* (1947), zijn bijdragen over Dionysius de Kartuizer aan *Sacris Erudiri* en de *Revue d'Ascétique et de Mystique* in 1953 en aan *The Month* in 1961, en zijn artikelen over de H. Bruno in de *Recherches de Théologie Ancienne et Médiévale* in 1958 en 1967. Ook werkte Dom Stoelen mee aan het *Theologisch Woordenboek* (3 dln., Roermond-Maaseik, 1952-1958). Zijn publikaties zijn resultaten van geduldig vorsen, die — meer dan de pennevruchten van vele eerder genoemden — van blijvende waarde zullen blijken.

Aan het slot van deze bijdrage zij het ons vergund nog te wijzen op een drietal kartuizerauteurs uit de Nederlanden dat niet met één der boven besproken kloosters in verband te brengen is. De eerste opent de in dit overzicht bestreken twee eeuwen. Het is de op 1 januari 1771 te Gent geboren KAREL KERREMANS, die nog vóór 1800 als Dom Carlos zijn professie gedaan moet hebben in de Spaanse kartuis van Jerez. Hij bleef in deze kartuis tot de opheffing in 1835, en woonde verder in het jezuïeten-college van de stad Jerez, waar hij op 31 augustus 1843 overleed. Hij verdient gememoreerd te worden vanwege meerdere gedichten in het Spaans¹².

De tweede hier te vermelden kartuizer is Dom SERVILIUS PETERMANS. Dom Petermans is geboren te Vechmaal in Limburg op 3 november 1824. Hij was priester van het bisdom Luik, en was reeds in verscheidene parochies werkzaam geweest vooraleer hij intrad in de Grande Chartreuse. Ook had hij in 1863 al een pastoraal en liturgisch vademecum voor de Vastentijd laten verschijnen, met aanwijzingen voor de viering der sacramenten van eucharistie en biecht, met een preek over het Lijden, en met een lofrede op de H. Hubertus. Op 23 mei 1870 legde hij zijn professie af in de Grande Chartreuse. Na zijn intrede was hij enkele malen werkzaam als vertaler van heiligenlevens en biografieën. Zo vertaalde hij in 1880 een

¹² UN CARTUJO - I. M. GOMEZ, *Escritores cartujanos españoles*, II, *Studia Monastica*, 10, 1968, p. 113, nr. 94.

levensbeschrijving van de H. Clara van Assisië. Hij overleed op 18 februari 1900 in de kartuis van Montrieux.

De laatste kartuizer die we willen vernoemen hoort eigenlijk niet in dit overzicht thuis, omdat hij niet als kartuizer de pen heeft gevoerd. Maar wel is er vóór zijn intrede door en over hem geschreven, en wel om zo'n curieuse reden dat we toch enkele regels aan hem wijden. We bedoelen Dom DAMIANUS BRADFER, die vóór zijn intrede in de kartuis naam maakte als eerste vliegenier-missionaris. Leo Bradfer werd op 28 december 1900 geboren te Villers-la-Loue (Houdrigny) in het bisdom Namen. In 1919 deed hij, na de studie der humaniora aan het college te Sint-Truiden, zijn professie als redemptorist, en in 1925 ontving hij de priesterwijding. In 1928 vertrok hij als missionaris naar Kongo, waar hij tot 1935 bleef. In een reeks van dertien artikelen deed hij verslag van zijn eerste ervaringen in de missie van Mangembo in het tijdschrift *La Voix du Rédempteur* in 1929 en 1930. Tijdens deze eerste periode in Kongo kwam pater Bradfer tot het inzicht dat een vliegtuig van groot belang kon zijn voor het missiewerk. Terug in België begon hij dan ook vlieglessen te nemen. Op 22 oktober 1937 vertrok hij dan per vliegtuig naar Kongo, waar hij op 6 november in Leopoldstad aankwam. In 1938 verscheen pater Bradfers verslag van deze opzienbarende reis, bewerkt, ingeleid en aangevuld door de ijverige publicist pater Jozef Boon, c.ss.r., in het boek *De eerste missievlucht naar Kongo. Reisverhaal door den vliegenier-missionaris L. Bradfer, c.ss.r.* (Esschen, 1938). Het boek, verlicht met vele foto's, verscheen ook in het Frans, en werd in 1944 nog eens herdrukt. Pater Bradfers vliegeniersavonturen trokken de aandacht: *De Standaard* schreef op 23 maart 1938 over „het heldhaftig missiewerk van den vliegenier Pater Bradfer”, en ook het Duitse tijdschrift *Der Volksmissionar* schreef over zijn reis¹³.

Pater Bradfer ontvluchtte echter alle roem. Zijn verdere levensloop is er een van toenemende monastieke gestrengheid. In december 1940 trad hij namelijk in in de kartuis van Sélignac, waar hij op 25 maart 1943 professie deed. In 1946 vertrok hij naar Mougères, waar hij vicaris werd. In 1951 ging hij voor korte tijd nog naar Florence. In 1952 verliet hij de orde om de overstap te maken naar de Camaldulenzen, die een nog grotere nadruk leggen op de eenzaamheid. In 1952 legde hij als Hieronymus zijn professie af in Camaldoli, en in 1953 trok hij zich terug als kluizenaar. En zo overleed hij ook, op 3 april 1960, in volstreekte overgave aan Christus, het ideaal van elke kartuizer, van elke monnik en van ieder christenmens.

P. J. A. NISSEN

¹³ M. DE MEULEMEESTER, *Bibliographie générale des écrivains rédemptoristes*, III, Louvain, 1939, p. 263.